

CUMHURİYET SAVCISININ DELİL DEĞERLENDİRMESİ

Evidence Assessment by the Public Prosecutor

Erdinç AVŞAR*

Geliş Tarihi: 23.12.2020 Kabul Tarihi: 26.03.2021

ÖZET

Bu çalışmada, Cumhuriyet savcısının delil değerlendirme yetkisi incelenmektedir. Bu inceleme yapılırken, hakimin de delilleri değerlendirmesi, Cumhuriyet savcısının delil değerlendirmesi konusu ile ilişkili olduğu ölçüde incelenmiştir. Çalışma kapsamında, ağırlıklı olarak 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenmiş olan soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının delil değerlendirmesi sonucu yapmış olduğu işlemler üzerinde durulmuş olmakla birlikte, kovuşturma aşamasında da Cumhuriyet savcısının delil değerlendirme sonucu yapmış olduğu işlem ve faaliyetler hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet savcısı, delil, hukuka uygun, hukuka aykırı, takdir yetkisi, değerlendirme.

ABSTRACT

This study reviews the power of the public prosecutor to evaluate evidence. While reviewing this power, the evaluation of evidence by the judge is also brought under scrutiny to the extent of its relevance with the evaluation of evidence by the public prosecutor. Although this study mostly focuses on the actions taken as a result of evaluation of evidence by the public prosecutor at the investigation stage that is regulated under the Criminal Procedure Code numbered 5271, information on the actions and activities carried out by the public prosecutor as a result of the evaluation of evidence is also included.

Key words: Public prosecutor, evidence, lawful, unlawful, discretion, evaluation.

* Cumhuriyet Savcısı, Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdür Yardımcısı, e-posta: erdinc.avsar@adalet.gov.tr, ORCID ID: 0000-0003-1712-4408.

GİRİŞ

Suç olarak düzenlenen fiiller, özünde toplum barışını ve huzurunu tehdit eder veya bunlara zarar verir. Bu nedenle de suç soruşturmasını Cumhuriyet savcısı toplum adına yürütür. Ceza muhakemesi suç şüphesinin olduğu anda başlayan bir süreç olup, yapılan soruşturma sonucunda şüpheli hakkında düzenlenen iddianamenin kabul edilmesi ile birlikte başlayan kovuşturma evresinde verilen hükmün kesinleşmesine kadar geçen tüm süreci kapsar. Ceza muhakemesinde iddia, yargılama ve savunma makamları birbirinden ayrı makamlar olup, Cumhuriyet savcısı iddia makamını temsil eder.

CMK'nın 160'ıncı maddesinin ikinci fıkrasında; "*Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür*" denilmektedir. Bu hükümden açıkça anlaşılacağı üzere, Cumhuriyet savcısı hukuki yönden tarafsızdır. Başka bir ifade ile iddia makamını temsil ediyor olması, Cumhuriyet savcısını hukuki yönden şüpheli ya da sanığın karşısında yer alan bir taraf haline getirmemektedir. Evet, Cumhuriyet savcısı taraftır ancak bu taraf olma durumu, toplumdan yana taraf olma halidir; suçlu bir kimsenin cezasız kalması gibi suçsuz bir kimsenin cezalandırılması da toplum barışını ve huzurunu bozacaktır. Zira, bu durum, toplumdaki hukuki güvenlik duygusunu zedeleyecek, toplum vicdanını rahatsız edecektir. Hatta, suçlu bir kimsenin cezasız kalmasından daha ağır bir şekilde vicdanları rahatsız edecek olan durum, suçsuz bir kimsenin cezalandırılmasıdır.

CMK'nın "*Bir Suçun İşlendiğini Öğrenen Cumhuriyet Savcısının Görevi*" başlıklı 160'ıncı maddesinin birinci fıkrasında; "*Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar.*" denilmektedir. Buna göre, suç işlendiği şüphesini öğrenen Cumhuriyet savcısı, bu andan itibaren gerekli araştırmayı yaparak, delilleri toplayacak ve değerlendirecektir. CMK'nın "*Tanımlar*" başlıklı 2'nci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendi uyarınca, soruşturma evresi; yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evredir. Aynı madde ve fıkranın (f) bendi uyarınca, kovuşturma evresi; iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evredir. Kovuşturma evresine geçilip geçilemeyeceğinde, geçilmiş ise kovuşturmanın ne kadar süreceğinde, niteliğinde ve sonucunda, soruşturma evresinde özenli bir sorumluluk bilinciyle yapılacak olan araştırmalar ve değerlendirmeler etkilidir.

Cumhuriyet savcısı toplanan delillere dair yapmış olduğu araştırma ve değerlendirme sonucunda, suçun şüpheli tarafından işlendiğine dair yeterli

şüpheyne ulaştığı takdirde iddianame düzenler. Bu husus, CMK'nın 170'inci maddesinin ikinci fıkrasında "*Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüpheyne oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler.*" şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre, Cumhuriyet savcısı, yapmış olduğu delil değerlendirme sonucunda yeterli şüpheyne ulaştığı takdirde, iddianame düzenlemek, dava açmak zorundadır¹. CMK'nın 172'nci maddesinin birinci fıkrasında da Cumhuriyet savcısının kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vermesi durumu açıklanmıştır. Cumhuriyet savcısı, yapılan soruşturmada şüpheli tarafından suçun işlendiğine dair yeterli şüpheyne oluşturacak delil elde edemezse, kovuşturmaya yer olmadığına karar verir.

Özetle; ceza muhakemesinde sadece hâkim değil, Cumhuriyet savcısı da delilleri değerlendirme yetkisine sahiptir. Bu çalışmada, Cumhuriyet savcısını iddianame düzenlemeye ya da düzenlemeyerek kovuşturmaya yer olmadığına karar vermeye yöneltecek olan delil değerlendirmesinde benimsenen kural ve ilkeler incelenecektir.

1. CEZA MUHAKEMESİNİN SÜJESİ OLARAK CUMHURİYET SAVCISI

Tarihsel süreç içinde gösterdiği gelişme ile ceza muhakemesinde iddia makamı olarak, diğer muhakeme sülhelerinden bağımsız bir makam ortaya çıkmıştır. Çağdaş ceza hukukunda yargının iddia, savunma ve yargılama makamları olmak üzere üç sacayağı olduğu kabul edilir. İddia makamında yer alan Cumhuriyet savcısı, suçun işlenmesi ile bozulan kamu düzenini veya barışını tekrar sağlayabilmek için olayın soruşturmasını yapar ve gerekli görmesi halinde yargılama makamına başvurur.

Ceza muhakemesi açısından iddia makamında yer alıp yargı faaliyetinde bulunan Cumhuriyet savcısı, idari bakımdan bağımsız olmamakla birlikte hukukî açıdan, yani yargı faaliyetinde bulunurken bağımsız ve tarafsızdır. Cumhuriyet savcısının maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için şüphelinin lehine ve aleyhine olan tüm delilleri toplayacağına hükme bağlandığı CMK'nın 160'ıncı maddesinin ikinci fıkrasının, Cumhuriyet savcısının yargı faaliyetinde tarafsızlığının ve bağımsızlığının bir ifadesi olduğunu ileri sürebiliriz. Cumhuriyet savcısı, yürüttüğü soruşturma sonucunda elde ettiği delilleri değerlendirerek suçun işlendiği yönünde yeterli şüpheyne ulaştığı takdirde düzenleyeceği iddianame ile şüphelinin işlediği suçtan dolayı cezalandırılması için dava açar. Ancak, öyle bazı haller vardır ki, bu hallerde Cumhuriyet savcısına suçun işlendiği yönünde yeterli şüpheyne oluşsa dahi dava açıp açmamak konusunda takdir yetkisi

¹ Cumhuriyet savcısının dava açmada takdir yetkisinin olduğu durumlarda böyle bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Bkz. CMK'nın 171'nci maddesi.

tanınmıştır. İşte, istisnai olarak düzenlenen bu haller dışında, Cumhuriyet savcısı yapmış olduğu soruşturma sonucunda elde ettiği delillerden suçun işlendiği hususunda yeterli şüpheye ulaşırsa dava açmak zorundadır.

Burada yeri gelmişken ceza muhakemesinde geçerli olan soruşturmanın ve kovuşturmanın mecburiliği ilkelerine değinmekte yarar vardır. CMK'nın "Tanımlar" başlıklı 2'nci maddesinin (e) bendinde soruşturma, (f) bendinde de kovuşturma tanımlanmıştır. Soruşturma, yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi; kovuşturma ise, iddianamenin kabulü ile başlayan ve hükmün kesinleşmesine kadar geçen evreyi ifade etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, ceza muhakemesinin soruşturma ve kovuşturma olmak üzere iki evreden oluşmaktadır.

Soruşturma evresi, kovuşturma evresini başlangıcından sonucuna kadar etkileyecek olan bir ceza muhakemesi evresidir. Başka bir ifadeyle, soruşturma evresi kovuşturma evresinin nasıl şekilleneceğinden, süresinden tutun da sonucunda verilecek kararda dahi etkili olur. Bu nedenle de soruşturma evresinin yargıya dair tüm faaliyetlerde olduğu gibi çok büyük bir titizlikle yürütülüp sonuçlandırılması gerekir. Soruşturmanın mecburiliğinden anlaşılması gereken, Cumhuriyet savcısının, suçun işlendiğini öğrenir öğrenmez kovuşturma yapılmasına gerek olup olmadığına karar vermek üzere, usulüne uygun ve titizlikle araştırmaya başlama zorunluluğudur. CMK'nın 160'ıncı maddesinin birinci fıkrasında yer alan "Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar" hükmü ile de soruşturmanın mecburiyetinin kurala bağlandığı söylenebilir. Ancak, burada şu hususun belirtilmesi gerekir: CMK'nın 160'ıncı maddesinin birinci fıkrasında yer alan "suçun işlendiği izlenimini veren" ibaresi son derece önemlidir; bu ibare sayesinde Cumhuriyet savcısı genel ve soyut nitelikteki ihbarlara itibar etmeyecek, her ihbarı araştırmak zorunda kalmayacak, somut ve olaylarla ilişkilendirilen ihbarlara önem vererek soruşturmaya başlayacaktır².

Kovuşturma mecburiyeti ilkesinden anlaşılması gereken ise; soruşturma sonucunda elde edilen delilleri değerlendirerek suçun işlendiği yönünde yeterli şüpheye ulaşan Cumhuriyet savcısının, düzenleyeceği iddianame ile şüphelinin suçu işlemiş olduğunu iddia ederek mahkemeden bir karar verilmesini talep etme mecburiyetidir³.

² Centel, Nur/Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınevi, 3. Bası, İstanbul, 2005, s. 79.

³ Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan ve diğerleri, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku (Nazari), Seçkin Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2020, s. 230 vd.; Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan ve diğerleri, Ana Hatları ile Ceza

İnceleme konumuz, Cumhuriyet savcısının delil değerlendirmesi sonucu yapmış olduğu işlem ve faaliyetler olduğundan, konunun sınırlarının dışına çıkmamak için salt bu alanda bilgi verilmeye çalışılmış; diğer konular üzerinde ayrıntılı durulmamıştır. Bu itibarla da Cumhuriyet savcısının soruşturma ve kovuşturma mecburiyeti ilkelerinin bir gereği olarak delilleri değerlendirilmesi, kovuşturma aşamasında da sanık aleyhine ve lehine olan delilleri değerlendirerek mütalaada bulunması ve son olarak da sanık hakkındaki verilen hükmü karşı yine delilleri değerlendirerek kanun yollarına başvurma görevleri üzerinde durulmuştur.

2. CUMHURİYET SAVCISININ TARAF OLUP OLMADIĞI SORUNU

Ceza muhakemesi açısından cumhuriyet savcısının bağımsızlığından anlaşılması gereken, bir muhakeme süjesi olarak Cumhuriyet savcısının görevini her türlü tesir ve müdahaleden uzak bir şekilde yerine getirmesidir⁴.

Uygulamada, hâkimlerin olduğu kadar Cumhuriyet savcısının da bağımsızlığından, yasama ve yürütme organına karşı bağımsızlık; hiçbir organdan veya kişiden emir ve talimat almama anlaşılmalıdır. Özetle, bağımsızlıktan esas olarak emir almama durumu anlaşılmalıdır. İşte, bu noktada, yargı açısından bağımsızlığın en çok sorgulandığı durum yürütme organı ile yargı arasındaki ilişkide karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, Cumhuriyet savcısının yürütme organına karşı bağımsız olması gerekip gerekmediği tartışmalı bir husustur. Cumhuriyet savcısının yürütme organına karşı hâkim gibi bağımsız olmadığı ve olmaması da gerektiği yönünde görüşler bulunmakta ve durumun da böyle olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bu kabulün dayanağı, iddia görevinin yargılama görevinden farklı olduğudur⁵.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında hâkimlerin bağımsızlığından söz edilmiş olmasına rağmen Cumhuriyet savcılarının bağımsızlığından söz edilmemiştir. Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 139'uncu maddesinde, hâkimler ve Cumhuriyet savcılarının teminatları açısından herhangi bir farklı düzenleme yapılmamış, her ikisinde aynı teminatlara sahip olduğu kabul edilmiştir⁶.

Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Güncellenmiş 7. Baskı, Ankara, 2020, s. 158 vd.; Keyman, Selahattin, Ceza Muhakemesinde (Asıl Ceza Muhakemesinde) Savcılık, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 94.

⁴ Öztürk/Tezcan/Erdem, Nazari s. 229; Hakeri, Hakan/Ünver, Yener, Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler, Adalet Yayınevi, 17. Baskı, Ankara, 2019, s. 110.

⁵ Tosun, Öztekin, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, C. 1, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1981, s. 475.

⁶ Gözübüyük, A. Şeref, Anayasa Hukuku, Ankara Üniversitesi Siyasal Yayınları, Ankara, 1986, s. 244; Özbudun, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 17. Baskı, Ankara, 2013, s. 379.

Cumhuriyet savcısının yargısal görevleri yönünden bağımsız olduğunu söyleyebilirsek de idari görevleri açısından bunu söylemek mümkün değildir. Hal böyle iken, yargısal görevleri yönünden de bağımsızlığı tartışmaya açılabilir.

Tarafsızlık konusuna gelince, tarafsızlık ile bağımsızlık birbiri ile iç içe geçmiş kavramlardır. Ancak, tarafsızlık ve bağımsızlık birbirinden farklı kavramlardır. Tarafsızlık; yansız olmak, objektif olmak anlamına gelir. İddia makamı olarak görev yapan Cumhuriyet savcısının tarafsız olduğunu söylemek bir çelişki gibi görünmektedir. İddia makamı olarak taraf gibi görünse de Cumhuriyet savcısı şahsi olarak taraf değildir. Cumhuriyet savcısı, yürüttüğü soruşturmada şüphelinin lehine olduğu kadar aleyhine olan delilleri de toplayacak, delillerin değerlendirmesini de objektif olarak yani tarafsız bir şekilde yapacaktır⁷.

Cumhuriyet savcısının şüpheliye ve mağdura karşı tarafsız olması, herhangi birinden yana tutumda bulunmaması, delilleri toplaması ve değerlendirmesi, mütalaa vermesi, kanun yollarına başvurusu, hukuk uygun bir şekilde maddi gerçeğin ortaya çıkması için faaliyetlerde bulunması, Cumhuriyet savcısının tarafsızlığının göstergesi olup, tarafsızlığın gerekleridir.

3. CUMHURİYET SAVCISININ DELİLLERİ DEĞERLENDİRMESİ

3.1. Genel Olarak

Delillerin değerlendirilmesi; elde edilen delillerin hukuka uygun olup olmadığını ve ispatlanmak istenilen konunun aydınlığa kavuşturulması için yeterli olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan bir muhakeme işlemidir. Soruşturmanın başlangıcından kovuşturmanın sonuna kadar, ceza yargılamasının en temel amacı ceza uyumsuzluğu hakkında bir yargıya ulaşabilmektedir. Ceza yargılamasına ilişkin soruşturma ve kovuşturma faaliyetleri de söz konusu bu amaca ulaşmaya yöneliktir.

Ceza yargılamasının maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına yönelik amacına ulaşmak için yürütülen faaliyetler içinde delillerin değerlendirilmesi çok büyük önem taşır⁸. Delillerin değerlendirilmesi, ortaya konulan delillerin takdir edilerek bir sonuç ve kanaate ulaşma faaliyetidir⁹.

Cumhuriyet savcısı da ceza yargılamasına dair görev ve faaliyetlerinde delilleri serbestçe değerlendirerek bir sonuca ulaşmalıdır¹⁰. Kural olarak, ceza

⁷ Hakeri/Ünver, s. 111.

⁸ Badem, Semiyet, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanık”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Y. 12, S. 45, Ocak 2021, s. 289.

⁹ Köse, Metin, “Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanının Delil Olarak Değerlendirilmesi”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XIV, S. 1, 2019, s. 193.

¹⁰ Güngör, Devrim, “Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanının Delil Değeri Üzerine Tespit ve

yargılamasında her şey delil olabilir ve deliller serbestçe değerlendirilir. Ancak, delil serbestliğinden ve delillerin serbestçe değerlendirilmesinden, delillerin hiçbir kural ve kaideye bağlı olmaksızın elde edilmesi ve değerlendirilmesi anlaşılmalıdır. Ceza yargılamasının tüm faaliyetlerinde olduğu gibi delilleri değerlendirmesinde de hukuka, insan haklarına, akla ve vicdana uygun davranmaya özen gösterilmelidir.

Tam bu noktada, konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve somutlaşması açısından Cumhuriyet savcısının delil değerlendirme yetkisi ile ilgili olarak Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun kararına¹¹ değinmekte yarar görmekteyiz.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun söz konusu kararına konu olan uyumsuzluk; Cumhuriyet savcısı tarafından yürütülen soruşturma sonucunda tanzim edilen kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararın aynı yer Cumhuriyet başsavcısı tarafından iddianame düzenlenmesi gerektiğinden bahisle iade edilip edilemeyeceğinin ve buna bağlı olarak düzenlenen iddianamenin hukuki değerinin bulunup bulunmadığının belirlenmesine ilişkindir. Anlaşılacağı üzere uyumsuzluk konusunun kapsamında Cumhuriyet savcısının delilleri değerlendirme görev ve yetkisi ile bu faaliyetindeki bağımsızlığı önemli yer tutmaktadır. Söz konusu kararda “... CMK'da suç soruşturması yapılması ve sonucunda iddianame veya kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararları verme yetkisiyle donatılmış Cumhuriyet savcılarının müdahale yasağı, yukarıda belirlenen temel ilkeler uyarınca hiyerarşik ilişki içerisinde bulunan 2019/7-84-2020/399 Cumhuriyet başsavcısını da kapsamakta...” denilmek suretiyle Cumhuriyet savcılarının delilleri değerlendirip yeterli şüphenin varlığını a da yokluğunu takdir ederek iddianame düzenlemek ya da kovuşturmayaya yer olmadığına karar vermek konusundaki görevlerindeki bağımsızlığı vurgulanmıştır. Bahsi geçen kararda da Cumhuriyet savcısının soruşturma evresinin asıl yetkilisi olduğuna, kamu davasını açma tekeline elinde bulundurduğuna ve soruşturma evresinin sonunda iddianame veya kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verme hususunda kanundan doğan asli yetkiye sahip olduğuna dair hususlarda buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalarla aynı yönde karar vermiştir.

3.2. Cumhuriyet Savcısının Hukuka Aykırı Delilleri Değerlendirmesi ve Delil Değerlendirme Yasakları

Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi ve delil değerlendirme yasakları konusunda öncelikle bu hususta kabul edilen temel yaklaşımlar hakkında kısaca bilgi vermek yararlı olacaktır. Hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi

Değerlendirmeler”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 2, 2015, s. 307.

¹¹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 2019/7-84 Esas, 2020/399 Karar sayılı ilamı, Erişim: www.uyap.gov.tr, 23/02/2021.

konusunda “mutlak kabul”, “mutlak red” ve “esnek yaklaşım” olmak üzere üç temel yaklaşım bulunmaktadır.

Mutlak kabul yaklaşımına göre, delillerin nasıl elde edilmiş oldukları, hukuka uygun olup olmadıkları önemli olmaksızın değerlendirilmesi gerekir. Mutlak kabul yaklaşımının hareket noktası, ceza muhakemesinin maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına dair amacını mutlak olarak kabul ediyor olmasıdır. Bu itibarla da mutlak kabul yaklaşımında ceza muhakemesinin amacına ulaşması için olayı temsil eden her şey nasıl elde edildiği ve ne olduğu önemli olmaksızın delil olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, mutlak kabul yaklaşımı ceza muhakemesinin mutlak surette amacının suçun ve suçlunun ortaya çıkarılması olduğunu kabul ettiği için delillerin nasıl elde edildiğini tali nitelikte bir konu olarak kabul eder. Öte yandan, yine mutlak kabul yaklaşımı suçluların cezalandırılmasındaki kamu menfaatini üstün menfaat olarak görerek delillerin nasıl elde edildiğiyle ya da hukuka uygun olup olmadıklarıyla ilgilenmeyi bu menfaat açısından tehlikeli görmektedir¹².

Mutlak red yaklaşımına göre ise, hukuka aykırı olarak elde edilen, hukuka uygun olmayan delillerin kesinlikle değerlendirilmemesi gerekir. Mutlak red yaklaşımına göre, delilin elde edilmesinde ya da delilin kendisinde mevcut hukuka aykırılığın ağır olup olmadığı ya da sonuçları önemli değildir; önemli olan, hukuka aykırılığın varlığıdır ve hukuka aykırılık söz konusu ise bu delil hiçbir şekilde değerlendirilmemelidir¹³. Mutlak red yaklaşımı, hukuka aykırı delillerin güvenilir olmadığını ve dolayısıyla da güvenilir olmayan delillerle verilen kararın da yanlış olabileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca, bu yaklaşım temel hak ve özgürlüklerin, yargıya güvenin ve saygının korunması açısından hukuka aykırı delillerin hiçbir surette değerlendirilmemesi gerektiğini ileri sürmektedir¹⁴.

Esnek yaklaşıma göre ise, bazı ölçütler göz önünde bulundurularak hukuka aykırı deliller değerlendirilebilir ya da değerlendirilemez. Bu yaklaşım, hukuka aykırılığı söz konusu olan delillerin somut olayın özelliğine göre takdir edilip değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine karar verilebileceğini kabul eder. Takdir hakkının da hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi ile değerlendirilmemesi halinde söz konusu olan menfaatlerin göz önünde bulundurularak somut olayda hangi menfaate üstünlük tanınacağını tespit edilmesi ile kullanılması gerektiği kabul edilir¹⁵.

¹² Koca, Mahmut, “Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirme Yasağı”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 2000, s. 111.

¹³ Gökçen, Ahmet/Balçık, Murat/Alşahin, M.Emin/Çakır, Kerim, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 2020, s. 325.

¹⁴ Koca, Mahmut, “Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirme Yasağı”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 2000, s. 115.

¹⁵ Özkul, Fatih, “Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Şekilde Elde Edilen Delillerin

Yapılan bu açıklamalardan sonra, ceza muhakemesinin amacına ve delillere dair şimdiye kadar yapmış olduğumuz açıklamalar da göz önünde bulundurulduğunda, mutlak kabul yaklaşımının muhakemede yapılan hukuka aykırılıkları önemsememek, görmezden gelmek suretiyle bu hukuka aykırılığa ortak olacağını söyleyebiliriz. Bu halde, mutlak kabul yaklaşımının benimsenmesi yaklaşımın ileri sürdüğünün aksine kamunun menfaatini daha çok tehlikeye atacak, hatta kamu menfaatinde telafisi en güç zararlardan olan hukuki güvenliği ortadan kalkmasına neden olacaktır.

Mutlak red yaklaşımı ise temel hak ve özgürlüklerin, hukuki güvenliğin, yargıya ve hukuka saygının korunması ve sürdürülmesi açısından önemlidir¹⁶. Ancak, bu yaklaşım da suça ve suçluya dair ispat gücü yüksek olan delillerin hukuka en ufak bir aykırılık durumunda dahi değerlendirilmemesinin soruşturma ve kovuşturma mercilerince görev yapan kişilerin kötü niyetli olarak suçun ortaya çıkmasını engellemek ya da suçluyu kayırmak için ufak tefek hukuka aykırılıklara sebep olabilecekleri ileri sürülerek eleştirilmiştir¹⁷. Kanaatimizce, bu yöndeki bir şüpheli yaklaşım hangi yaklaşım benimsenirse benimsenir zaten aynı sonucu doğuracaktır.

Esnek yaklaşım ise, takdir hakkının keyfi kullanılabilir olması nedeniyle eleştirilmektedir. Alman ceza hukukunda belirli ölçütler benimsenerek esnek yaklaşımın kabul edildiğini söyleyebiliriz¹⁸. Alman ceza hukukunda yasak ifade yöntemleri haricinde hukuk aykırı delillerin değerlendirilip değerlendirilmeyeceği, söz konusu hukuka aykırılığın şüpheli veya sanığın haklarına önemli ölçüde zarar verip vermediğine göre belirlenmektedir. Buna göre, ortada bir hak ihlali yoksa, hukuka aykırılığın da olmadığı veya daha doğru bir ifadeyle var olan hukuka aykırılığın önemli olmadığı kabul edilmektedir¹⁹.

Değerlendirilmesi Sorunu”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 9, Haziran 2017, s. 403; Akyürek, Güçlü, “Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Sorunu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 101, 2012, s. 68.

¹⁶ Amerika’da Yargıç Brandeis, bir davada verilen karara muhalefet serhinde, “Eğer devlet bir kanun ihlalcisi olursa, bu hukuku küçümsemeyi doğurur ve bu herkesi kendisi için bir kanun yaratmaya davet eder ki, bu anarşidir” diyerek hukuka aykırı delilleri değerlendirilmemesinin öncelikle hukuka saygının korunması ve sürmesi için gerektiğini vurgulamıştır. Bkz. Koca, Mahmut, “Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirme Yasağı”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 2000, s. 115.

¹⁷ Şafak, Ali / Bıçak, Vahit, Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis, Liberte Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2005, s. 263-264.

¹⁸ Koca, Mahmut, “Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirme Yasağı”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 2000, s. 121.

¹⁹ Yurtcan, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, Adalet Yayınevi, 15. Baskı, Ankara, 2018, s. 261; Koca, “Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delilleri Değerlendirme Yasağı”, s. 121.

Yapılan bu açıklamaların ardından konumuza dönecek olursak, soruşturma aşamasında delillerin değerlendirmesine ilişkin olarak Adli Kolluk Yönetmeliğinin²⁰ 6'ncı maddesinin sekizinci fıkrasında yer alan düzenleme önem taşımaktadır. Buna göre, “*Adli kolluk görevlileri, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, Cumhuriyet savcısının emirleri doğrultusunda şüphelinin lehine veya aleyhine olan tüm delilleri, kanunda ön görülen koşullara uyarak toplamak, muhafaza altına almak ve bunları bir fezleke ile Cumhuriyet savcısına sunmakla yükümlüdür. Hukuka aykırı delil elde edildiğinin tespiti hâlinde, fezlekedeki bu hususa da yer verilir. Adli kolluk görevlileri diğer soruşturma işlemlerini de aynı titizlikle yerine getirir.*” Anılan Yönetmelik hükmünde geçen “*Hukuka aykırı delil elde edildiğinin tespiti hâlinde, fezlekedeki bu hususa da yer verilir*” ibaresi ile adli kolluk görevlilerine hukuka aykırı delil tespiti yapması görev olarak verilmiştir. Oysa, kolluğun bu yönde bir yetkisi yoktur. Kolluk görevlilerinin yükümlülüğü hukuka uygun olarak verilen emirleri yerine getirmek, delilleri toplamaktır. Delillerin hukuka uygun olup olmadıklarını denetlemek kolluğun yetkisi değildir. Kolluğun yapması gereken iş, elde edilen tüm delilleri ilgili fezlekeyi usulüne uygun olarak düzenlemek suretiyle Cumhuriyet savcısına bildirmektir²¹. Toplanan delilleri hukuka aykırı suretle elde edilip edilmediğini, delillerin hukuka uygun olup olmadıklarını değerlendirme yetkisi Cumhuriyet savcısına aittir.

Öğretide kimi bazı yazarlarca, delillerin hukuka uygun olup olmadığını değerlendirmenin kovuşturma aşamasında söz konusu olabileceği, soruşturma aşamasında bu yönde değerlendirme yapılmaması gerektiği ileri sürümlükte ve bu düşüncenin gerekçesi olarak delillerin değerlendirilmesine ilişkin olarak 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda yer alan hükümlerin kovuşturma aşamasında düzenlenmiş olması gösterilmektedir²². Yargıtay'ın bir kararına²³ göre, özetle; soruşturma aşamasında koruma tedbirlerine ilişkin olarak hakimin vereceği kararlarda elde edilen delillerin hukuka uygun olup olmadığı ve suç şüphesi oluşturup oluşturmadığı konusunda delilleri serbestçe takdir edebilecektir, ancak bu yönde değerlendirme yapıp takdir yetkisini kullanırken kovuşturma makamı gibi davranıp yargılama yapacak olan mahkemenin yerine geçmemeli, delillerin hukuka uygunluğu veya aykırılığı konusunda

²⁰ 01.06.2005 tarih ve 25832 sayılı Resmi Gazete.

²¹ Birtek, Fatih, AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat, Adalet Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2017, s. 304.

²² Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Güncellenmiş 8. Baskı, Ankara, 2020, s. 773; Centel, Nur/Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınevi, 11. Baskı, İstanbul, 2014, s. 722.

²³ Yargıtay 16'ncı Ceza Dairesinin 30/12/2016 tarih ve 2016/5166 Esas, 2016/7735 Karar sayılı ilamı, Erişim: www.uyap.gov.tr, 24/01/2021.

kesin bir yargı oluşturmamalıdır. Kural olarak, delillerin hukuka aykırı olup olmadıklarını değerlendirme ve denetleme görevi kovuşturma aşamasında görev yapan mahkemenin yetkisidir. Ancak, dikkat edilmelidir ki bu karar soruşturma aşamasında görev yapan hakime ve soruşturma aşamasında söz konusu olan koruma tedbirlerine ilişkindir. Bu kararı genişleterek Cumhuriyet savcısı açısından da yorumlayabilir miyiz? Kanaatimizce, şüphe derecesinin sınırlarını aşmamak kaydıyla ve bu sınırlar içinde kalarak delillerin hukuka aykırılığının değerlendirilmesi gerekir. Aksi halde, kişiler açısından lekelenme hakkı, masumiyet hakkı son derece tehlikeye girecektir.

Cumhuriyet savcısı, soruşturma aşamasındaki tüm işlem ve kararlarını şüphe üzerine alır ve bu şüpheyi de delillere dayandırabilir. Hal böyleyken, Cumhuriyet savcısının delillerin hukuka aykırı olup olmadığını değerlendirme yetkisinin olmadığını ileri sürmek Cumhuriyet savcısının şüpheli lehine ve aleyhine olan tüm delilleri değerlendirme yetkisi ve görevi başta olmak üzere hiçbir göreviyle ve hatta soruşturmadaki varlık sebebi ile bağdaşmaz. Bu itibarla, Cumhuriyet savcısı elde edilen delillerin hukuka aykırı olarak elde edilip edilmediklerini, delillerin hukuka uygun olup olmadıklarını değerlendirmek zorundadır.

Delillerin hukuka uygun olması, hukuka uygun olarak elde edilmiş olması, sadece hâkim açısından değil, Cumhuriyet savcısı açısından da önemlidir. Bu itibarla, Cumhuriyet savcısı da delilleri değerlendirirken, delillerin hukuka uygun olup olmadığını göz önünde bulundurmak zorundadır. Hukuka aykırı olan delilleri hiçbir durumda yapacağı değerlendirmede göz önünde bulundurmalı, yani delil niteliğinde kabul etmemelidir.

Ceza yargılamasının sağlıklı bir şekilde işlemesi, adalete uygun bir karar verilebilmesi, insan haklarının ihlal edilmemesi için cumhuriyet savcısının delillerin hukuka uygun olup olmadığını değerlendirme görevi büyük önem arz eder.

Hukuka uygun olarak elde edilmemiş olan delillerin ceza yargılamasında kullanılması mümkün değildir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 38'inci maddesinde, kanuna aykırı olarak elde edilmiş olan bulguların delil olarak kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Böylece, hukuka aykırı bulguların delil olarak kabul edilemeyeceği kuralı anayasal güvence altına da alınmıştır.

CMK'nın 217'nci maddesi uyarınca hukuka aykırı şekilde elde edilen delillerin ispat aracı olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Bahsi geçen bu madde sadece kovuşturma aşamasına ilgili olmayıp, soruşturma aşamasıyla da ilgilidir.

Cumhuriyet savcısı, delil olarak kullanılması yasaklanan bir durumu, olayı ya da belgeyi delil olarak kabul etmemeli ve uyuşmazlık konusu maddi olaya

ilişkin yapacağı delil değerlendirmesinde göz önünde bulundurmamalıdır. Örneğin; CMK'nın 253'üncü maddesinin yirminci fıkrası uyarınca uzlaştırma müzakereleri sırasında yapılan açıklamalar, herhangi bir soruşturma ve kovuşturmada delil olarak kullanılamaz. Yine, delilin elde edilmesine dair bir yasaklama söz konusu iken, yasaklanan şekilde elde edilmiş olan delilin de maddi olaya ilişkin delil değerlendirmesinde göz önünde bulundurulmaması gerekir. Örneğin; şüpheli ile tanıklıktan çekinme hakkı bulunan kişi arasındaki telefon konuşmalarının delil olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Bunun gibi, delil elde edilirken yasak bir yöntem uygulanmış ise, bu yasak yöntem ile elde edilen delilin de maddi olaya dair delil değerlendirmesinde göz önünde bulundurulmaması gerekir. Buna örnek olarak da CMK'nın "İfade alma ve Sorguda Yasak Usuller" başlıklı 148'inci maddesi gösterilebilir. Anılan maddeye göre, şüphelinin ve sanığın özgür iradesini dayanmayan beyanı, şüpheli veya sanığın rızası olsa bile delil olarak değerlendirilemez. Kötü davranarak, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler ile şüphelinin özgür iradesi engellenerek alınan beyanı delil olarak kullanılamaz. Yine, şüpheliye kanunu aykırı bir vaatte bulunarak da alınan beyanı delil olarak değerlendirilemez. CMK'nın 148'inci maddesinin dördüncü fıkrasında da müdafî hazır olmaksızın kollukça alınan ifadenin, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınmayacağı belirtilerek, bu şekilde alınan ifadenin de delil olarak değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir.

Delil değerlendirmeyasakları, bir delilin ispat aracı olarak kullanılamamasını, ispat faaliyeti açısından değerlendirmesini engelleyerek delillerin serbestçe değerlendirilmesini sınırlayan yasaklardır. Delil yasaklarının söz konusu olduğu durumlarda, hukuka aykırı olan veya hukuka aykırı şekilde elde edilen deliller ispat faaliyeti kapsamında değerlendirilemeyeceği gibi, öyle bazı durumlar vardır ki, bu durumlarda hukuka aykırı şekilde elde edilmemiş olan deliller de ispat faaliyeti kapsamında değerlendirilemeyebilir. Bu durumlarda, hukuka aykırı olan veya hukuka aykırı şekilde elde edilen bir delil söz konusu olmamasına rağmen kanunda bu delilin değerlendirilmesi yasaklanmıştır. Bu tür bir duruma örnek vermek gerekirse; CMK'nın 135'inci maddesi uyarınca usulüne uygun şekilde alınan telekomünikasyon yoluyla iletişimin dinlenilmesi kararı uyarınca hakkında dinleme kararı uygulanan şüpheli ile telefonda görüşen kişinin bir suç işlediğini söylemiş olması halinde, şüpheliyle görüşen kişinin işlediğini söylediği veya başka bir ifadeyle yapılan dinlemeden bu kişinin işlediğinden şüphelenilen suç CMK'nın 135'inci maddesinin sekizinci fıkrasında sayılan suçlardan değilse, söz konusu bu dinleme kayıtları şüpheliyle görüşen kişi aleyhine delil olarak kullanılıp değerlendirilemez.

Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına yönelik soruşturma aşamasındaki yeterli şüpheyi oluşturacak nitelikte delilleri değerlendirirken de kovuşturma aşamasında mahkûmiyet için aranan her türlü şüpheden uzak bir şekilde sonuca ulaşacak nitelikte delilleri değerlendirirken de delillerin hukuka uygun olup olmadığını, delil yasağının söz konusu olup olmadığını göz önünde bulundurmalıdır²⁴. Bu husus, adil yargılanma hakkı ile doğrudan ilgilidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6'ncı maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının yargılamanın bütünüyle ele alınarak yorumlanması gerektiğini belirtmiş olmakla birlikte, delillerin elde edilmesi ve değerlendirilmesinin de bu çerçevede göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir²⁵. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, temel olarak delillerin değerlendirilmesine yönelik bir denetimde bulunmasa da delillerin takdiri konusunda keyfi veya açıkça adil olmayan bir uygulama tespit ederse, bu konuda da bir denetim yapmayı gerekli görmektedir²⁶.

Bu kapsamda Cumhuriyet savcısı tarafından hukuka aykırı elde edildiği belirlendiğinden kullanılmayan delillerin akıbetine de değinmek gerekmektedir. Konuya ilişkin doktrinde iki farklı görüş yer almaktadır. Birinci görüşe göre, hukuka aykırı surette elde edilen delilin soruşturma dosyasından çıkarılmasıdır. Aksi halde hukuka aykırı delilin dosyada yer alması durumunda, açılan kamu davasına bakan hâkimin etki altında kalması söz konusu olacaktır²⁷. Diğer görüşe göre ise; elde edilen delilin hukuka aykırı olduğu saptanmasına rağmen dosyada muhafaza edilmesidir. Delillerin takdiri asıl olarak mahkemeye ait olduğundan, denetlenebilmesi için dosyada bulunması şarttır²⁸. Tüm görüşler dikkate alındığında durum bazında hareket etmek daha doğru olacaktır.

Örneğin; CMK'nın 135/7 nci maddesindeki, "135 inci maddeye göre verilen kararın uygulanması sırasında şüpheli hakkında kovuşturmayaya yer

²⁴ Turhan, Faruk, "Tanıklara Yemin Verilmesine İlişkin Ceza Muhakemesi Kanunu Hükümlerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XXIV, S. 4, 2020, s. 377.

²⁵ Harris, David/O'Boyle, Michale/Buckley, Carla, European Convention on Human Rights, University of Nottingham, Nottingham, 2018, s. 259.

²⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Barbera, Messegue ve Jabardo/İspanya Kararı, 1988. Bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57429%22%5D%7D>, erişim 22/11/2019; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Waldberg/Türkiye kararı, 1995. Bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-86814&filename=WALDBERG%20v.%20TURKEY.pdf>, Erişim 22/11/2019.

²⁷ Şen, Ersan, Türk Ceza Yargılaması'nda Hukuka Aykırı Deliller Sorunu, İstanbul, 1998, s. 209.

²⁸ Birtek, Fatih, Cumhuriyet Savcısı'nın Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Armağan Özel Sayısı, Cilt: 19, Sayı: 2, 2012, s. 973.

olmadığına dair karar verilmesi ya da aynı maddenin birinci fıkrasına göre hâkim onayının alınamaması halinde, bunun uygulanmasına Cumhuriyet savcısı tarafından derhâl son verilir. Bu durumda, yapılan tespit veya dinlemeye ilişkin kayıtlar Cumhuriyet savcısının denetimi altında en geç on gün içinde yok edilerek, durum bir tutanakla tespit edilir.” hükmü gereğince, hukuka aykırı elde edilen delil (iletişimin dinlenmesine ilişkin kayıt) dosyadan çıkarılmalıdır. Ancak, CMK’nın 120/1 maddesindeki “Aranacak yerlerin sahibi veya eşyanın zilyedi aramada hazır bulunabilir; kendisi bulunmazsa temsilcisi veya ayırt etme gücüne sahip hısımlarından biri veya kendisiyle birlikte oturmakta olan bir kişi veya komşusu hazır bulundurulur.” hükmüne aykırı olarak gerçekleştirilen arama tutanağının dosyadan çıkarılmaması daha doğru olacaktır. Bu mahkemenin değerlendirmesinin yanı sıra aramayı gerçekleştiren kolluk görevlisinin denetimine imkân tanınması açısından önemlidir²⁹. Çünkü yukarıda belirtilen örneğin aksine bu duruma ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.

3.3. Cumhuriyet Savcısının Soruşturma Aşamasında Delilleri Değerlendirmesi

Delil, bir ispat aracı olup, işlendiği iddia edilen bir fiili gerçekten gerçekleşip gerçekleşmediğini ispata yarar³⁰. Cumhuriyet savcısı, soruşturma mecburiyeti ilkesi gereği yürütmüş olduğu soruşturma sonucunda, yapmış olduğu delil değerlendirmesine göre kovuşturma yapılması için iddianame düzenleyebileceği gibi kovuşturmaya yer olmadığına da karar verebilir. Başka bir ifadeyle; iddia edilen bir suçla ilgili olarak gerekli araştırma yapılmaksızın, deliller toplanıp değerlendirilmeksizin kovuşturmaya yer olmadığına karar verilemeyeceği gibi iddianame de düzenlenmez.

Soruşturma aşamasında şüpheden sanık yararlanır ilkesi geçerli değildir. Bu ilke kovuşturma sonucunda hüküm aşamasında geçerlidir. Söz konusu bu ilkeyi Cumhuriyet savcısı kovuşturma evresinde hüküm aşamasında ve hatta hükümden sonra kanun yolu aşamasında da delilleri değerlendirip bir kanaate varırken dikkate alacaktır. Buna karşılık, soruşturma aşamasında bu ilke delillerin değerlendirilmesinde Cumhuriyet savcısının takdir ve kanaatinde etkili olmayacaktır. İşte, bu nedenle kovuşturma aşamasında hâkim için geçerli olan vicdani kanaat ilkesinin Cumhuriyet savcısı için de geçerli olduğu söylenebilir.

Soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı elde etmiş olduğu delilleri serbestçe değerlendirdikten sonra yeterli şüpheye ulaştığına karar verirse,

²⁹ Uğur, Ali Burak, İddianame ve İddianamenin İadesi, Ankara, 2018, s. 54.

³⁰ Erem, Faruk, Ceza Usulü Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978, s. 380.

iddianame düzenler. İşte bu nedenle soruşturma aşamasında cumhuriyet savcısı delilleri değerlendirirken yeterli şüphe ile yetinmeli, iddianame düzenlemek için kuvvetli şüpheye ihtiyaç duymamalıdır.

3.3.1. Yeterli şüphe

CMK’nın 170’inci maddesinin ikinci maddesinde yer alan “*Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler*” şeklindeki hükümden, “toplanan deliller” ile “yeterli şüphe” arasında ilişki kurulması gerektiği anlaşılmaktadır. CMK’nın 2’nci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendi uyarınca soruşturma suç şüphesinin öğrenilmesi ile başlayan bir evredir ve soruşturmanın başlaması için aranan basit bir suç şüphesinin, soruşturma sonucunda kuvvetli değil ancak yeterli şüphe derecesine ulaşması halinde, iddianame düzenlenir. Bu nedenle de yeterli şüphenin tespiti soruşturma sonucunda çok önemlidir³¹.

Soruşturmanın başlangıcında aranan basit şüphe ile iddianamenin düzenlenmesi için aranan yeterli şüphe birbirinden farklıdır. CMK’nın 160’ıncı maddesinin birinci fıkrasına göre, bir suçun işlendiği izlenimini veren bir durumun varlığı soruşturmanın başlaması için yeterlidir ve burada söz konusu olan şüphe de basit şüphe dir. Basit şüphenin varlığı için delillerin en azından belirti (emare) düzeyinde olması gerekir. Aksi takdirde, her türlü soyut ve asılsız ihbar ve şikâyet üzerine soruşturma başlatılarak kişilerin lekelenmeme hakkı ihlal edilecektir³². Soruşturmanın başlatılması için aranan şüphe basit şüphe iken, iddianamenin düzenlenmesi için yeterli şüphe aranır. İddianamenin düzenlenebilmesi için soruşturmanın başlamasında aranan basit şüphenin, soruşturma sonucunda elde edilen delillere göre yeterli şüphe derecesine ulaşmış olması gerekir. Peki, soruşturmanın başlaması için aranan basit şüphenin iddianamenin düzenlenebilmesi için aranan yeterli şüphe derecesine ulaşıp ulaşmadığı neye göre ve nasıl tespit edilmelidir? İşte, insan hakları ihlallerinin yaşanmaması, ceza yargılamasının maddi gerçeğe ulaşma amacının gerçekleşebilmesi ve böylece toplum düzeninin ve barışının tesis edilebilmesi için yeterli şüphe derecesinin tespiti çok önemlidir. Ancak, bunun için ilk başta yeterli şüphenin ne olduğunun bilinmesi gerekir. Yeterli şüphe, soruşturma sonucunda elde edilen delillere göre yapılacak yargılama sonucunda şüphelinin mahkûm olma ihtimalinin bulunması halidir³³.

³¹ Centel, Nur/Zafer, Hamide, 7. Bası, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 446; Öztürki/Tezcan/Erdoğan, Nazari, s. 447.

³² Yenidünya, A. Caner, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Kamu Davasının Açılması, İddianamenin Unsurları ve İadesi”, E-Akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı: 60, Şubat 2007, s. 13.

³³ Hakeri/Ünver, s. 43.

3.3.2. Yeterli Şüpheli Oluşturacak Nitelikte Delil Değerlendirmesi

Soruşturma sonucunda şüphelinin lehine ve aleyhine olmak üzere elde edilen tüm delillerin değerlendirilmesi yapılarak, yeterli şüphelinin oluşup oluşmadığı tespit edilmelidir. Yeterli şüphelinin oluştuğunun kabul edilebilmesi için elde edilen delillerin, şüphelinin işlenen suçun faili olduğu yönünde akla ve mantığa uygun, objektif şüpheli oluşturması gerekir³⁴.

Soruşturma evresinde, her türlü şüpheden uzak bir şekilde maddi gerçeğin ortaya çıkması amaçlanmaz. Maddi gerçeğin her türlü şüpheden uzak bir şekilde ortaya çıkması ceza yargılamasının bütünü için bir amaç olmakla birlikte bu amaç kovuşturma evresinde daha ön planda olur ve hüküm ile ortaya konulur. Halbuki, soruşturma aşamasında maddi gerçeğe yönelik yeterli şüpheli kâfidir.

Cumhuriyet savcısı iddianame düzenleyebilmek için aranan yeterli şüphelinin oluşup oluşmadığını değerlendirirken, soruşturma evresinde elde etmiş olduğu tüm delilleri, izleri, eser ve emareleri göz önünde bulundurmalıdır³⁵. Soruşturma evresinde delillerin değerlendirilmesi görev ve yetkisi münhasıran Cumhuriyet savcısına aittir.

Kovuşturma mecburiyeti ilkesi uyarınca Cumhuriyet savcısının yeterli şüpheliye ulaşmış olması durumunda iddianame düzenlemesi zorunludur. Bununla birlikte, kovuşturma mecburiyeti ilkesi Cumhuriyet savcısının delilleri değerlendirme yetkisini ortadan kaldırmaz. Yargıtay 4'üncü Ceza Dairesi de bir kararında, ““5271 Sayılı CMK'nın 170/2. maddesindeki hüküm dolayısıyla yasa tarafından Cumhuriyet savcısına toplanan delilleri değerlendirme yetkisi verildiği ve yapılacak değerlendirme sonucunda yeterli şüpheli olduğu kanısına ulaşılmaması durumunda kamu davasının açılmasının zorunlu olduğu, ancak ceza yargılama yasası her ne kadar kovuşturma mecburiyeti ilkesini benimsemiş ise de; bu ilkenin cumhuriyet savcısının delilleri değerlendirme yetkisini ortadan kaldırmadığı” ifade edilmiştir³⁶.

Cumhuriyet savcısı, delilleri değerlendirirken, ceza yargılaması kapsamında yapmış olduğu delil değerlendirmesine ilişkin tüm görevlerinde, elde edilen bulguların delil niteliğinin olup olmadığını, yani bulguların akla, mantığa ve hukuka uygun olup olmadığını tespit etmelidir.

3.3.3. Seri Muhakeme Usulünde Delil Değerlendirilmesi

7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile ceza muhakemesi sistemimize seri muhakeme

³⁴ Gökcan, Hasan Tahsin, “Cumhuriyet savcısının Delilleri Değerlendirme Yetkisi ve Yargıtay Uygulaması”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:1, 2012, s. 197.

³⁵ Malkoç, İsmail/Yüksektepe, Mert, Ceza Muhakemesi Kanunu, C.1, Malkoç Kitapevi, Ankara,2008, s. 933.

³⁶ Yargıtay 4'üncü Ceza Dairesinin 11/10/2009 tarih ve 2009/22283 Esas, 2009/16338 Karar sayılı ilamı, erişim www.uyap.gov.tr, 16/11/2019.

usulü ve basit yargılama girmiştir³⁷. CMK'nın 250'nci maddesinde ve Ceza Muhakemesinde Seri Muhakeme Yönetmeliğinde³⁸ seri muhakeme usulü düzenlenmiştir. Çalışmamızın kapsamı itibariyle ceza muhakemesi sistemimiz için yeni olan bu konular hakkında ayrıntılı açıklamalar yapmaktan kaçınmakla birlikte, seri muhakeme usulünde Cumhuriyet savcısına oldukça geniş yetkiler verilmiş olduğundan bu konu hakkında çalışma konumuzun sınırları içinde kalarak açıklama yapmamız gerekmiştir.

CMK'nın “Seri muhakeme usulü” başlıklı 250'nci maddesine göre, seri muhakeme usulünü; soruşturma evresi sonunda anılan maddede tahdidi olarak sayılmış olan suçlarla ilgili olarak kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmediği, Cumhuriyet savcısına cezai yaptırım hususunda takdir yetkisinin verildiği durumlarda, Cumhuriyet savcısının teklifinin müdafisi huzurunda şüphelinin kabul etmesi sonucu oluşan bir anlaşma usulü olarak tarif edebiliriz.

Belirtmiş olduğumuz üzere CMK'nın 160'nci maddesi gereği Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresinde şüphelinin lehine ve aleyhine olan tüm delilleri toplayarak muhafaza altına alır. Seri muhakeme usulünün uygulanabileceği suçlar açısından da Cumhuriyet savcısı bu şekilde delilleri toplayarak muhafaza altına alacaktır. Yine, Cumhuriyet savcısı şüphelinin suçu işlediği konusunda yeterli şüpheli olup olmadığını topladığı delilleri değerlendirerek takdir edecektir. Cumhuriyet savcısı, şüphelinin suçu işlediği hususunda yeterli şüpheliye ulaşırsa seri muhakeme usulünün uygulanmasıyla ilgili olarak Kanunda belirtilen diğer şartların da bulunması halinde bir seri muhakeme uygulanması talebi (talepname) düzenleyerek görevli ve yetkili mahkemeye verir.

Söz konusu talepname, Cumhuriyet savcısı şüphelinin suçu işlediğine dair yeterli şüpheli oluşmasına sebep olan delilleri gösterme zorunluluğu yoktur.

Görüldüğü üzere seri muhakeme usulünde, Cumhuriyet savcısı son derece geniş yetkilere sahiptir. Bu nedenle de Cumhuriyet savcısının etkin bir rol üstlendiği bu muhakeme usulünün esasen bir muhakeme olup olmadığı tartışılmaktadır. Zira, daha önce de ifade etmiş olduğumuz üzere muhakeme, muhakeme süjelerinin eşit ve akit olarak katıldığı kolektif bir faaliyettir.

3.4. Cumhuriyet Savcısının Kovuşturma Aşamasında Delilleri Değerlendirmesi

Cumhuriyet savcısının, görevi gereği delilleri değerlendirip takdir etmesi zorunludur. Delilin değerlendirilmesi bir takım tartışmalara rağmen hem soruşturma evresinde hem de kovuşturma evresinde gerçekleştirilen

³⁷ 24.10.2019 tarihli 30928 sayılı Resmi Gazete.

³⁸ 31.12.2019 tarihli 30995 sayılı Resmi Gazete.

bir faaliyettir. Ancak, hüküm açısından önemli olan delillerin kovuşturma evresinde değerlendirilmesidir. Kovuşturma aşamasında deliller sanığın sorguya çekilmesinden sonra ortaya konulur. Yani, kovuşturma evresinde, tanıkların ve bilirkişilerin dinlenmesine, keşif yapılmasına ve diğer delillerin ileri sürülerek, açıklanıp incelenerek tartışılmasına sanığın sorgusundan sonra başlanır.

CMK'nın 217'nci maddesinin birinci fıkrası uyarınca, kovuşturma evresinde ortaya konulup tartışılmayan bir delil hükme esas alınmaz. Sanığın sorgusu yapıldıktan sonra, tarafların huzurunda delillerin ortaya konulması gerekir. Bu kuralın istisnası CMK'nın 206'ncı maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, yapılan tebligata rağmen gelmeyen sanık hakkında sorgusu yapılmamış olsa dahi delillerin tartışılmasına geçilebilir. Bu şekilde, yokluğunda deliller ortaya konulan ve tartışılan sanığın daha sonra duruşmaya gelmesi halinde, yokluğunda yapılan işlemler sanığa ve varsa müdafisine okunur.

Kovuşturma evresinde de deliller serbestçe değerlendirilir. Delillerin serbestçe değerlendirilmesinden anlaşılması gereken, delillerin türüne, sayısına ve biçimine bağlı kalmaksızın ve bu yönlerde herhangi bir sınırlama olmaksızın serbestçe yapılacak olan değerlendirmedir.

Kovuşturma evresinde, hâkim kararını ancak duruşmada ortaya konulan ve huzurunda tartışılan delillere dayandırarak verecektir. Cumhuriyet savcısı da bu evrede hâkim gibi duruşmada ortaya konulan ve tartışılan delillere göre kanaatini bildirerek talepte bulunur. Duruşmada ortaya konulan deliller ilgili olarak, delillerin tartışılması aşamasında Cumhuriyet savcısı delilleri değerlendirerek bir mütalaada bulunur. Cumhuriyet savcısı, yapmış olduğu delil değerlendirmesi sonucunda, sanığın suçu işlediğine dair her türlü şüpheden uzak bir şekilde vicdani yönden de kanaat getirdiği takdirde, sanığın mahkûmiyetine hükümlenmesini; aksi takdirde ise sanığın beraatine hükümlenmesini talep etmelidir.

Kovuşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı, delilleri akıl yürüterek vicdani kanaatine göre değerlendirir. Bunu yaparken, önce delillerin hukuka ve gerçeğe uygun olup olmadıklarını tespit eder. Bu tespit de bir değerlendirme işlemidir. Bu yönde yapılan bir tespitin ya da başka bir ifadeyle değerlendirmenin sonrasında delilleri bir bütün olarak değerlendirerek sonuca ulaşır.

Cumhuriyet savcısı, hukuka uygun olan delilleri göz önünde bulundurularak maddi gerçeğe yönelik bir kanaate ulaşacaktır. Cumhuriyet savcısının, ulaşacağı bu kanaatin kovuşturma aşamasında vicdani kanaatine uygun olması gerekir. Cumhuriyet savcısının ulaştığı kanaatin vicdani yönün olması için ise, yargılamaya konu olayın nasıl ve ne şekilde gerçekleştiğine dair akla ve mantığa uygun her türlü şüphenin bertaraf edilmesi gerekir. Şayet, yargılama

konusu olayın sanık tarafından işlendiğine dair şüphe kalmış ise Cumhuriyet savcısının delilleri değerlendirmesi sonucunda sanığın mahkûmiyetine değil, beraatine hükümlenmesini talep etmesi doğru olacaktır. Nihayet, Cumhuriyet savcısı delilleri değerlendirme faaliyeti sonucu oluşan kanaatine aykırı bir hüküm verilmesi halinde de, söz konusu hükme karşı kanun yolu denetimlerine başvurabilecektir.

SONUÇ

Ceza muhakemesinde Cumhuriyet savcısının delilleri değerlendirmesi, hem soruşturma evresinde hem de kovuşturma evresinde yer alan tüm görevleri bakımından söz konusudur. Cumhuriyet savcısı, soruşturma sonucunda yeterli şüphenin oluşup oluşmadığının tespitinde, kovuşturma evresinde de sanığın suçu işleyip işlemediğinin tespiti açısından hukuka uygun olan her türlü delilli kullanır. Cumhuriyet savcısı da tıpkı hâkim gibi delillerin değerlendirme faaliyetinde serbesttir. Delillerin değerlendirmesinde serbestlik demek, keyfi bir şekilde delillerin değerlendirilebileceği anlamına gelmez. Cumhuriyet savcısı, hem kullanacağı deliller bakımından hem de bu delilleri değerlendirmesi bakımından belirli kurallara ve ilkelere uygun davranmak zorundadır.

Soruşturma aşamasında objektif olarak yeterli şüphenin oluşup oluşmadığı yönünde değerlendirme yapan Cumhuriyet savcısı, kovuşturma aşamasında tıpkı hâkim gibi vicdani kanaatine göre değerlendirme yapmalıdır. Yani, kovuşturma aşaması için geçerli olan vicdani delil sisteminin hâkim açısından olduğu kadar Cumhuriyet savcısı açısından da uygulanması gerekir. Buna göre, Cumhuriyet savcısı kovuşturma aşamasında talep ettiği her kararda, delilleri değerlendirirken adil yargılanma hakkına uygun olarak elde edilen tüm delillere dayanmalı, mantık kurallarına uygun davranmalıdır.

Ceza muhakemesinde her şeyin delil olabileceği, ceza muhakemesinin amacından bağımsız olarak düşünülemez. Ceza muhakemesinin amacı adil yargılanma hakkına uyularak maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Bu nedenle de delillerin ortaya konulmasında ve değerlendirilmesinde de adil yargılanma hakkının göz önünde bulundurulması gerekir.

KAYNAKÇA

- Akyürek, Güçlü, “Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirilmesi Sorunu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 101, 2012.
- Badem, Semiyet, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Tanık, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi”, Y. 12, S. 45, Ocak 2021.
- Birtek, Fatih, “Cumhuriyet Savcısı’nın Delilleri ve Fiili Takdir Yetkisi”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Armağan Özel Sayısı, Cilt: 19, Sayı: 2, 2012.
- Birtek, Fatih, AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat, Adalet Yayınevi, 2. Baskı, Ankara, 2017.
- Centel, Nur/Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınevi, 3. Bası, İstanbul, 2005.
- Centel, Nur/Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınevi, 7. Bası, İstanbul, 2010.
- Centel, Nur/Zafer, Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınevi, 11. Baskı, İstanbul, 2014.
- Erem, Faruk, Ceza Usulü Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978.
- Gökcan, Hasan Tahsin, “Cumhuriyet savcısının Delilleri Değerlendirme Yetkisi ve Yargıtay Uygulaması”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:1, 2012.
- Gökçen, Ahmet/Balcı, Murat/Alşahin, M.Emin/Çakır, Kerim, Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 2020.
- Gözübüyük, A. Şeref, Anayasa Hukuku, Ankara Üniversitesi Siyasal Yayınları, Ankara, 1986.
- Güngör, Devrim, “Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanının Delil Değeri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 2, 2015.
- Hakeri, Hakan/Ünver, Yener, Ceza Muhakemesi Hukuku Temel Bilgiler, Adalet Yayınevi, 17. Baskı, Ankara, 2019.
- Harris, David/O’Boyle, Michale/Buckley, Carla, European Convention on Human Rights, University of Nottingham, Nottingham, 2018.
- Keyman, Selahattin, Ceza Muhakemesinde (Asıl Ceza Muhakemesinde) Savcılık, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.

- Koca, Mahmut, “Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delillerin Değerlendirme Yasağı”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1-2, 2000.
- Köse, Metin, “Ceza Muhakemesinde Tanık Beyanının Delil Olarak Değerlendirilmesi”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XIV, S. 1, 2019.
- Kunter, Nurullah / Yenisey, Feridun / Nuhoğlu, Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Yayınevi, 18. Baskı, İstanbul.
- Malkoç, İsmail/Yüksektepe, Mert, Ceza Muhakemesi Kanunu, C.1, Malkoç Kitapevi, 1. Baskı, Ankara,2008.
- Özbudun, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 17. Baskı, Ankara, 2013.
- Özkul, Fatih, “Ceza Yargılamasında Hukuka Aykırı Şekilde Elde Edilen Delillerin Değerlendirilmesi Sorunu”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 9, Haziran 2017.
- Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan ve diğerleri, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku (Nazari), Seçkin Yayınevi, 14. Baskı, Ankara, 2020.
- Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan ve diğerleri, Ana Hatları ile Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Güncellenmiş 7. Baskı, Ankara, 2020.
- Şafak, Ali / Bıçak, Vahit, Ceza Muhakemesi Hukuku ve Polis, Liberte Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2005.
- Şen, Ersan, Türk Ceza Yargılaması’nda Hukuka Aykırı Deliller Sorunu, İstanbul, 1998.
- Tosun, Öztekin, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, C. 1, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1981.
- Turhan, Faruk, Tanıklara Yemin Verilmesine İlişkin Ceza Muhakemesi Kanunu Hükümlerinin Eleştirel Bir Değerlendirmesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XXIV, S. 4, 2020.
- Uğur, Ali Burak, İddianame ve İddianamenin İadesi, Ankara, 2018.
- Yenidünya, A. Caner, “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Kamu Davasının Açılması, İddianamenin Unsurları ve İadesi”, E-Akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Sayı: 60, Şubat 2007.

- Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Güncellenmiş 8. Baskı, Ankara, 2020.
- Yurtcan, Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku, Adalet Yayınevi, 15. Baskı, Ankara, 2018.